

Prikaz

Ivo Paić
Imati Hrvatsku.
Paradoks jednoga obećanja

Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2011, 364 str.

“Imamo Hrvatsku. Bit će onakva kakvu želimo.”

Dotična izjava, proklamirana prije nekih dvadesetak godina, u trenutku trijumfalizma nakon međunarodnog priznanja Hrvatske, bila je poticaj za knjigu sveučilišnog profesora Ive Paića.

Imati Hrvatsku. Paradoks jednoga obećanja posvema je iznimna studija.

Iako je u tzv. znanstveno-teorijskom diskursu bilo pokušaja dekonstruiranja novije nacionalne mitologije, ovaj je napor osebujan.

Osebujan, navlastit, specifičan...

Zbog čega?

Ponajprije zbog toga što se ovdje radi o filozofijskoj dekonstrukciji. Dakle, radi se o pokušaju osmišljavanja jednog Obećanja u kontekstu sveobuhvatne svjetske Situacije. Moramo imati u vidu što Paić razumijeva pod Situacijom (pisanom s velikim S). Za razliku od situacije (pisane s malim s), svjetska Situacija umnogome je semantički izmijenila smisao na početku danog obećanja. *Imati Hrvatsku* više ne znači *sada*, 2012. godine ono što je značilo u trenutku “velikog Obećanja” 1992. Mala hrvatska situacija našla se u “bespućima povijesne zbiljnosti” novoga globalnog

svjetskog poretka. Taj je svjetski poredak umnogome obilježen prezentom Situacije dominacije Kapitala.

Kapital, jedini zbiljski Subjekt globalne Situacije, desemantizira i drugi dio na početku navedene izjave.

Hoće li Hrvatska doista biti onakva kakvu želimo?

Može li to ona uopće biti?

Na koncu, ne i najmanje važno, tko smo/ tko su ti Mi koji želimo/žele tu i takvu Hrvatsku?

Ako bismo željeli odrediti metodu Paićeva istraživanja, odmah nam se nameće pomisao da se radi o osebujnoj fenomenologiji prelomljenoj kroz hermeneutiku. Dakle, nešto blisko počecima Heideggerova filozofiranja.

No, tu bismo zapravo bili zavedeni. Paićeva knjiga pripada, ponajprije, domeni socijalne filozofije i filozofije politike. Odabir bogate referentne literature usmjerava nas prema nekima od najznačajnijih filozofa suvremenosti.

Alain Badiou, Bernhard Waldenfels, Michel Foucault, Ulrich Beck, Giorgio Agamben, Paolo Virno... samo su neka od najčešće spominjanih imena. No, sva su ta imena tek poticajem Paiću da izgradi samosvojnu, izvorno utemeljenu fenomenologiju istraživanja samozadanog fenomena.

Što je na ovim prostorima prethodilo?

Knjiga Gordane Bosanac *Utopija i inauralni paradoks* (2005), *Hrvatska politička pedagogija* Luciana Lukšića (2005) i, *last but not least*, knjiga na engleskom Marija Radovana *Waiting for Hermes* (2007) izuzetna su esejistička i teorijska postignuća... postignuća koja govore “o nama” *hic et nunc*.

Ipak, rekoh već, iako je bilo samosvojnih istraživanja političke fenomenologije neovisne i suverene države Hrvatske, ovaj je prikaz prvi koji s punim pravom nosi naziv – filozofijski. Paić razlaže *Paradoks jednoga obećanja* suvereno vladajući kategorijalnim aparatom suvremene političke i socijalne filozofije.

Što znači obećanje “Imamo Hrvatsku”? I još više, kakvu je semantičku promjenu doživio drugi dio sintagme, “Bit će onakva kakvu želimo”?

Ako pokušamo sumirati rezultate do kojih je došao autor, onda možemo vrlo uopćeno reći: “obećanje i hrvatski paradoks nerazdruživo djeluju kao praksa *ideologije*” (str. 20). *Veliko obećanje i veliko obvezivanje* (kako glasi naslov ključnog, uvodnog dijela studije) pokazuje se, dakle, dijelom onoga što se običava etiketirati “njihovim”, a ne “našim”. Naime, *ideologijom* (a ne istinom).

Prelazak sa strukturalnog koda na procesualni glede velikih hrvatskih obećanja biva dopunjen još jednim ideološkim poticajem Paićevoj analizi. Desetak godina nakon izrečenih obećanja, u reprezentativnoj hrvatskoj tiskovini *Jutarnjem listu* objavio se rezultat jednog istraživanja javnog mnijenja prema kojem se tvrdi da *77 posto Hrvata smatra da je opstanak nacije naš osnovni zadatak*. Točnije: *opstanak nacije temeljni je zadatak svakoga od nas*.

Paić, dakle, navodi “jedno obećanje i jedan podatak” (77%).

“Kolektivno samo-obvezivanje” kao osnovni zadatak, također, pokazuje primarno ideološki karakter političkog diskursa dominantnog u Hrvatskoj.

Na više mjesta u knjizi Paić razlaže međuodnos *vladanja* i *filozofiranja* (str.

180-183, posebice). U kontekstu zbiljske Situacije nedvosmisleno je da dominantni “real-politički” diskurs u domovini slijedi pragmatiku “vladanja”.

Istinskog promišljanja, tj. “filozofiranja” o toj Situaciji, ali i (lokalnoj) *situaciji*, zapravo nije ni bilo.

Koji je tomu razlog?

Ponajprije, performativna i mobilizacijska moć nagovora, “selektivnog sjećanja” kao nacionalnog pamćenja, ne vodi se nekom znanstvenom metodologijom. Naime, radi se o Pripovijedanju. Pripovjedač je onaj tko iznosi dokaze za ili razloge zbog kojih se izvorno Obećanje jest, odnosno nije ostvarilo. Prema Paiću, kod Hrvatske “kakvu želimo” riječ je o “dogmatizmu želje”. Taj se “dogmatizam želje” oblikuje i tzv. “ispitivanjima javnoga mnijenja” poput navedenog.

Što znači da 77% Hrvata vjeruje da je opstanak nacije osnovni zadatak “svakoga od nas”? Pretpostavlja li to da 3/4 naših bića vjeruju u takvu kolektivnu misiju? Što je pak s preostalim 23%? Imaju li i oni takav zadatak i takvu misiju?

Naravno, radi se, prema Paiću, o dirigitiranom “poretku našega *stjecanja iskustva ideologije obećanja i hrvatskoga paradoksa*” (str. 27). Prije svega, ono što za sebe tvrdi da “informira” javnost, ustvari je **formira**. Takva je uloga medija posvuda u uvjetima svjetske Situacije. Mediji ne analiziraju, oni pripovijedaju poželjne obrasce ponašanja u sjeni svog velikog Gospodara – Kapitala. U medijima su jedne mogućnosti iskustva izdvojene kao poželjne, dok su druge isključene. (Ovih smo dana svjedoci brahijalne medijske agresije, a navodno “kampanje”, prije referendumu 22. siječnja na kojem će hrvatski građani “samostal-

no” odlučiti o pristupanju EU-u. Glasovi su unisoni, nema nijednog promidžbenog spota drukčije opcije. Naime, one legitime u svakom demokratskom diskursu – opcije *protiv*.)

U uvodnom, ključnom dijelu knjige Paić ocvrtava neka obilježja hrvatskog konteksta, a potom i mišljenja Situacije. Jedino će takvim pristupom biti moguće filozofijski razložiti i dekonstruirati ideologijski karakter *paradoksa jednoga obećanja*.

Rečenica iz Marxova *Manifesta* – “Sve što je čvrsto i postojano (ustaljeno) pretvara se u dim” – pokazuje se reprezentativnom za Paićev opis Situacije.

Naime, globalni je svjetski poredak odavno prošao razdoblje konstitucije nacija. Ono što je vladalo 17., 18. i 19. stoljećem u Europi – naime, konstituiranje nacionalnih država – krajem 20. stoljeća postalo je reliktom prošlosti. Iako hrvatsko nacionalno biće za to nikako ne snosi krivicu, tomu je naprosto tako. Upravo stoga neosporivo postignuće: *stvaranje samostalne, suverene hrvatske nacionalne države*, njezinih državotvornih subjekata i glavnih institucija ne nailazi na nedvosmisleni podršku tzv. “razvijenog zapadnog svijeta”. Homogenizacija “Mi-identiteta” nije nešto interesantno Situaciji.

Postmoderna situiranost vladavine i “slobode svjetskoga tržišta” nema razumijevanja za lokalnu *situaciju* jedne Hrvatske i njezine *arhenomičnosti*.

U takvu se okružju Situacije i mogla pojaviti teza (zapravo ideologem!) o *nacionalnom opstanku kao primarnom zadatku svakoga od nas*. Naime, što?

Iza globalne Situacije razvija se – počesto i iracionalan – strah od ugroze nacionalnog identiteta. U biopolitičkom hori-

zontu, strah za goli opstanak *homo sacera* sasvim je razumljiv, a “raspolaganje strahom kao moćnim sredstvom upravljanja društvom vodi latentnom ili pak neprekidnom *izvanrednom stanju*” (Agamben). Brojni su strahovi u hrvatskom ideološkom diskursu.

Strah od komunizma, strah od Balkana, strah za nacionalni teritorij, strah za gospodarske resurse, strah za identitet te, last but not least, *strah od hrvatskog pretvorbenog kapitalizma...* tek su neki od strahova prisutnih u našoj psihi. Ali ne samo u psihi, jer je, primjerice, *zabrana udruživanja u bilo kakvu buduću zajednicu južnoslavenskih naroda* postala dijelom Ustava Republike Hrvatske!

Vratimo se sada drugom dijelu uvodno poticajne sintagme.

“Hrvatska će biti onakva kakvu želimo”. Naizgled budućnosno orijentirana, ona će se tijekom razvoja Globalne Situacije pokazati strukturnim Razočaranjem.

Nije upitno, Obećanja ponajčešće i završavaju razočaranjima. No, kako s time stoji u slučaju Hrvatske? Kako stoji s “Hrvatskom kakvu želimo”?

Detekcija ideološkog karaktera želje vodi nas prema očekivanim zaključcima.

Naime, Hrvatska danas – 20 godina nakon obećanja – daleko je od “naše želje”.

Pretvorba-krađa hrvatskog nacionalnog bogatstva, surovost “prvobitnog akumuliranja kapitala na HR-način”, korupcija u svim segmentima društva...

Je li sve to upisano u inicijalnu želju?

Nadalje, utapanje nacionalne suverenosti u naloge svjetskih gospodara, ustupanje hrvatskog teritorija vojnim i gospodarskim interesima svjetskih sila, zavisnost u odlučivanju o nekim ključnim pitanjima od na-

cionalnog interesa (što god on bio!) *svjedoči da Hrvatska nije baš takva kakvu Mi želimo.*

No, tko zapravo čini taj *Mi-identitet* koji se uspostavlja kao Subjekt te želje?

Na samome začetu života samostalne i suverene države Hrvatske taj je *Mi-identitet* kreiran kao vrlo neobično biće. Prije svega, u mnogim ideološki natopljenim diskursima nacionalni se identitet postojuje s nečim arhaičnim.

Ponajprije se tu može navesti – od Paića žestoko kritizirani – termin “staleža/stališa”. Naime, tko je nositelj nacionalnog suvereniteta i identiteta?

Ponajčešće, tu je – sjećate li se? – 200 najmoćnijih hrvatskih obitelji. Tako se i moglo desiti da se tijekom 90-ih jedan saborski zastupnik, uz obilnu aklamaciju ostalih, zalaže da se osudi Matija Gubec kao protivnik nacionalnog identiteta!

Pod egidom “Vječna nam Hrvatska” često se nastojalo zaobići bilo kakvu promjenjivost u poimanju tog i takvog nacionalnog identiteta.

“Ono čemu se često i olako pripisuje izraz narodne volje zapravo su vremenski i društveno izdiferencirane opcije građana” (Offe). Međutim, u hrvatskome slučaju često je narodna volja oteta iz ruku naroda. Točnije, od onih slojeva koji se ne smatraju “državotvornima”. Tu su socijalno ugroženi, pripadnici manjina, rodno ambivalentni i oni stavom nehomogeni *nacionalizmu*.

Jednostavno, to što tek *treba biti spoznato* kao nacionalni identitet u nekom društvu, uzima se *poznatim*, ali i uzurpiranim od pobjednika HR-privatizacije!

Paić će – poput Marija Radovana u spomenutoj knjizi, ali i u kasnijoj *The Way of*

Power (2008) – detektirati i ulogu medija u kreiranju ideološkog prikrivanja činjenice da Hrvatska kakvu smo (barem neki od nas) željeli 1992. nije i ona Hrvatska prizivana tijekom i nakon Domovinskog rata!

Mediji zasigurno nisu stvorili takvu Hrvatsku, ali su dobrim dijelom sudjelovali u preispisivanju izvornog Obećanja, razvijanju *Želje* i konačnog Razočaranja.

Oni su svakako neizostavni dio konstruirane svijesti globalne Situacije. U medijskoj eri, reći će tako Radovan, umijeće/umjetnost manipuliranja ljudima postalo je vrhovnim i najunosnijim među umijećima. Mediji su ovdje posve istisnuli politiku u njezinu tradicionalnom poimanju brige za dobrobit zajednice.

Paić će iznijeti slične zaključke.

Mediji “objavljaju u prvom redu ono što građani žele čitati, gledati, slušati kao pojedinci i skupine kod kojih se ta predodžba razvija *kao (da je) izvorno njihova*” (str. 41).

Koji su konačni zaključci Paićeve analize?

Hrvatska nije onakva kakvu smo željeli. Nije (nasreću!) stvoren ni neki novi “hrvatski čovjek”. U doba **različitosti** svjetske Situacije aktualitet naše male *situacije identiteta* – izgubljen je. No, to nije razlog za očajavanje. Izvorno “Obećanje i hrvatski paradoks” moraju se nositi s novim povijesnim konstelacijama.

Epilog Paićeve knjige suočava nas s “*velikim očekivanjem i ubrzanjem povijesti*”. Odvažio bih se ovdje iznijeti svoj zaključak, za koji se nadam da je u skladu s Paićevom analizom. Posljednje poglavlje pita se: “Što smo to zapravo doživjeli?” (str. 340).

U svijetu imaginarne ili fantazmatske uobličivosti "svijeta života" *Imati Hrvatsku* – ne znači baš mnogo! Daleko smo i od toga da je to ono što smo željeli (imati).

Jednako tako *imaginarno* je i *fantazmat-ski* pomišljati da će Paićeva knjiga u današnjem hrvatskom "društvu spektakla" naići na neki širi odjek.

Vratimo se ovdje starom dobrom Hegelu: "Tim gore za činjenice"!

Marijan Krivak

Prikaz

Sue Wright

Jezična politika i jezično planiranje. Od nacionalizma do globalizacije

Biblioteka "Politička misao", Zagreb, 2010, 275 str.

S obzirom na važnu ulogu jezika u distribuciji moći i resursa treba ga promatrati kroz prizmu *političkoga*. Pozivajući se na Mühlhäuslerov pravorijek da ćemo ga razumjeti jedino ako mu pristupimo iz što više različitih perspektiva, autorica Sue Wright pristupa mu interdisciplinarno, nastojeći razumjeti mehanizme moći unutar jezika, njegovu inherentnu logiku i načine kako jezik postaje sredstvom ostvarivanja dominacije, dakle njegovu ideološku funkciju. Iako se ne upušta u središnju sociolingvističku raspravu *nature vs. nurture*, slijedom argumentacije jasno je da Wright

poima jezik konstruktivistički, smatrajući da on ne samo odražava stvarnost nego je i djelatno stvara.

Jezična politika i planiranje jezika pojavili su se gotovo istovremeno s nacionalizmom, a u korijenu se nalazi težnja za ujedinjavanjem dviju fundamentalnih funkcija jezika, komunikacijske kompetencije i izgradnje grupnog identiteta. Vrhunac isticanja važnosti jezika u konstrukciji identiteta nalazimo u radovima Herdera, Fichtea i Renana, gdje jezik gotovo dostiže status apoteoze, definira etnicitet grupe i stvara komunikacijsku zajednicu.

Prvi dio knjige tematizira načine na koje se jezik koristio kao organizacijski temelj i mobilizirajući element prilikom izgradnje nacije. Drugi dio bavi se posljedicama globalizacijskih procesa kada se građani nacionalnih država nađu u sve intenzivnijim međusobnim doticajima. Konačno, u trećem dijelu razmatraju se grupe govornika jezika koji su prilikom izgradnje nacije bili potisnuti ili su se nalazili u politički ili ekonomski inferiornijem položaju, te kakve su njihove perspektive za revitalizaciju jezika u postnacionalnom dobu.

Prvi dio knjige, naslovljen *Zajednica i uloga nacionalnog jezika*, razmatra fenomen nacionalizma i rez koji nastaje u jezičnom ustrojstvu europskih zajednica, osvjedočen u sintagmi "od jezičnog kontinuumu do jezičnog mozaika". Razlika koja danas postoji u dijalektalnom kontinuumu izravna je posljedica projekta izgradnje nacionalnih država (*nation state*). U svojim korijenima projekt je imao izrazito esencijalističku, primordijalnu intonaciju, tvrdeći da razlikovnost postoji od početka povijesti (31). Svaku etničku zajednicu oblikovalo je pojedinačno iskustvo, dok je